

KULOLCHILIK TEXNIKA VA TEXNOLOGIYASINING RIVOJLANISHI

Ismailov Alisher Muratbaevich

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti

San'atshunoslik kafedrasini o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10675315>

Annotatsiya. Kulolchilik insoniyat hayotidagi eng birinchi kashfiyot, bu albatta turmush zaruriyati bilan uzviy bog'liq bo'lgan amaliy izlanishlar natijasidir. Kulolchilik – xalq amaliy san'atining eng qadimiy, g'oyat qiziqarli turlaridan biri. Kulolchilik xalq amaliy san'ati turlaridan bo'lib, hunarmandchilikning loydan, gildan turli buyumlar, idishlar, qurilish materiallari tayyorlaydigan sohaga kiradi. Kulolchilikda asosiy xomashyo tabiiy tuproq bo'lib, loy qancha ko'p pishitilsa, sopolning sifati shuncha yaxshi bo'ladi.

Kalit so'zlar: Kulolchilik, chinni, amaliy san'at, hunarmandchilik.

DEVELOPMENT OF POTTERY TECHNIQUE AND TECHNOLOGY

Abstract. Pottery is the first discovery in the life of mankind, it is the result of practical research that is inextricably linked with the necessity of life. Pottery is one of the oldest and most interesting forms of folk art. Pottery is one of the types of applied folk art, and it belongs to the field of crafts that makes various objects, dishes, building materials from clay. The main raw material in pottery is natural soil, and the longer the clay is baked, the better the quality of the pottery.

Key words: Pottery, porcelain, applied arts, crafts.

РАЗВИТИЕ ТЕХНИКИ И ТЕХНОЛОГИИ ГОНЧАРНОГО ДЕЛА.

Аннотация. Керамика – первое открытие в жизни человечества, это результат практических исследований, неразрывно связанных с необходимостью жизни. Гончарное дело – один из древнейших и интереснейших видов народного искусства. Гончарное дело является одним из видов прикладного народного творчества и относится к области ремесел, изготавливающих из глины различные предметы, посуду, строительные материалы. Основным сырьем в гончарном деле является природная почва, и чем дольше обжигается глина, тем лучше качество керамики.

Ключевые слова: Гончарное дело, фарфор, прикладное искусство, ремесла.

Mamlakatimizda qadimdan milliy qadriyat sifatida rivojlanib kelayotgan kulolchilik an'analarini asrab-avaylash, xalqaro miqyosdagi nufuzini oshirish, har bir oila, jamoa, idora va tashkilotlarda uni keng targ'ib etish, xalq ustalarining mehnatini munosib rag'batlantirish, aholining keng qatlamlarini, ayniqsa yoshlarni jalb etish orqali sifatli kulolchilik mahsulotlarini ichki va tashqi bozorga chiqarish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish maqsadida "Kulolchilikni jadal rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash chora tadbirlari" to'g'risidagi 23.03.2021 yildagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5033-son qarorida an'anaviy va zamonaviy kulolchilikni yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari, O'zbekiston Respublikasida kulolchilik mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish va sanoat darajasiga olib chiqish kabi masalarga kata itibor qaratilgan.

Kulolchilik insoniyat hayotidagi eng birinchi kashfiyot, bu albatta turmush zaruriyati bilan uzviy bog'lik bo'lgan amaliy izlanishlar natijasidir. Kulolchilik – xalq amaliy san'atining eng qadimiy, g'oyat qiziqarli turlaridan biri.

Kulolchilik xalq amaliy san'ati turlaridan bo'lib, hunarmandchilikning loydan, gildan turli buyumlar, idishlar, qurilish materiallari tayyorlaydigan sohaga kiradi. Kulolchilikda asosiy xomashyo tabiiy tuproq bo'lib, loy qancha ko'p pishitilsa, sopolning sifati shuncha yaxshi bo'ladi.

Kulolchilik san'ati qadimgi Misr, Ossuriya, Bobil, Yunoniston va Xitoyda yuksak taraqqiyotga erishgan. Mamlakatimiz hududida kulolchilikni ko'plab asosiy maktab va markazlari mavjud. Rishton, Buxoro, G'urumsaroy, Toshkent, Xorazm, Samarqand va Qashqadaryo kulolchilik maktablarini sanash mumkin. Ushbu kulolchilik maktablari bir biridan yaratilgan mahsulotlarni tayyorlanish uslubi, naqsh-gullari, rangi va pardozini bilan biri-biridan farqlanadi. Shu jumladan Qoraqalpog'iston hududida ham kulolchilik buyimlarini ishlab chiqarganligini tarixiy arxeologiya topilmalaridan bilib olsak bo'ladi. Bu buyimlar hozirgi paytda I.V. Savickiy nomli Qoraqalpoq davlat muzeyida saqlanib kelinmoqda.

Kulolchilik buyumlari sopol va keramika deb atalmish chinni, fayans va mayoliklardan tayyorlanadi. Badiiy kulolchilik atamasi XIX asrning oxirlarida paydo bo'lgan va odatda faqat o'sha davrdan boshlab ishlab chiqarilgan sopol idishlar uchun ishlatiladi.

Hozirgi kunda badiiy bezatish usuli, shakli va tayyorlanish usullariga ko'ra quyidagi kulolchilik maktablari mavjud: Farg'ona (asosiy markazlari — Rishton, Furumsaroy), Buxoro-Samarqand (asosiy markazlari — Samarqand, Urgut, G'ijduvon, Uba), Xorazm (asosiy markazlari — Madir, Kattabog' qishloqlari), Toshkent. Har bir maktab o'zining rivojlanish va ijodiy tamoyillari, yetakchi markaz va ustalari, o'zigagina xos xususiyatlariga bo'lish bilan birga asosiy badiiy umumiylikni ham saqlagan. Farg'ova (Rishton)da kulolchilikning an'anaviy badiiy va ishlab chiqarish usullari qaytatiklandi, ishkrri sir tayyorlash yo'lga qo'yildi. M. Ismoilov, I. Komilov, U. Ashurov, U. Qosimov, Sh. Yusupov, A. Vazirov, M. Saidov va boshqa ustalar yaratgan buyumlar (lagan, kosalar, don mahsulotlari uchun katta xumlar) shakl jihatidan ham bezak jihatidan ham rangbarangdir. G'urumsaroy kulolchilik buyumlariga bezakning mahobatli oydinligi va soddalik xosdir, bu maktab vakili usta M. Turopov sir tayyorlashdan tortib to naqsh chizishgacha bo'lgan barcha ishlarni faqat an'anaviy usulda bajargan, bu an'anani uning shogirdi V. Buvayev va boshqalar davom ettirmoqda, yangi ijodiy yangiliklar yaratishda izlanmoqda (jumladan, mahobatli laganlar hajmini kichraytirish va boshqalar). Buxoro-Samarqand kulolchilik maktabi buyumlarining jarangdor nafisligida qo'rg'oshinli sir va sarg'ish-yashil, jigarrang bo'yoqlar g'risidamuhim o'rin tutadi. "Afrosiyob sopoli" an'analarga asoslanib tayyorlanilgan buyumlar bezagida o'simliksimon naqshlar yetakchilik qiladi, handasiy naqshlar, hayvonlar tasvirlari kam ishlatiladi. Ular, asosan, G'ijduvon kulolchiligida qo'llaniladi. G'ijduvon, Shaxrisabz ustalari mo'yqalamda ishlasalar,

Urgut, Denov ustalari chizma naqshlarni ko'p qo'llaydilar. G'ijduvonlik aka-uka Alisher va Abdulla Narzullayevlar an'analarni saqlash, rivojlantirish va vorislarga yetkazishda samarali mehnat qilmoqda. Ustalar idishlar tubiga hayvonlarning soddalashtirilgan shakli yoki ayrim qismlarini joylashtiradilar ("dumi burgut", "murg'i safid", "boyqush", "guli tovus" va boshqalar), bu shakllar gulsimon naqshga o'xshab ketishi bilan diqqatga sazovor.

Narzullayevlar yaratgan buyumlarda yangilikni his qilish, an'anaviy shakllarga erkin munosabatda bo'lish kabi xususiyatlar aniq ko'zga tashlanadi. Buxoro-Samarqand kulolchilik maktabi boshqa maktablardan sopol xushtak o'yinchoqlar

Xorazm kulolchilik maktabi o'ziga xos badiiyligi, bezaklar rangi va ishlanish uslubi bilan boshqa maktablardan ajralib turadi; uning milliy shaklli o'ziga xos buyumi bodiyadir; naqsh mujassamoti handasiy va o'simliksimon naqshlardan iborat, buyumning markaziy qismiga arabeska girih tushirish ushbu maktabga xos uslublardan. Usta R. Matchonov (Madir qishlog'i) buyumlarga to'q rang ishlatgan, buyum bezagida havo rang yoki rangning o'ziga xos to'q tusi ustunlik qiladi. S. Otajonov (Kattabog' qishlog'i) oq angobdan ko'proq foydalanadi. 20-asrning 80-yillarida kulolchilik markazlarida ishlar birmuncha susaydi. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda madaniy qadriyatlarga e'tiborni qaratilishi bu sohaning rivojlanishini ta'minladi.

Har bir hunarni o'ziga xos mashaqqatli va o'ziga xos sir-asrorlari bo'ladi. Qadimdan ota-bobolarimiz badiiy kulolchilik sirlarini va tajribalarini faqat o'z shogirdlariga o'rgatib o'zga bolalarga o'rgatmaganlar. Ota-bobolarimiz asrlar mobaynida kulolchilik sir-asrorlarini o'rganib har bir mahsulotni ayniqsa sifatiga, badiiyligicha, foydalanish qulayligiga va uning umrboqiyiligiga alohida e'tibor berib kelganlar. SHuning uchun ular tayyorlagan oddiy spool piyolasidan tortib sharq me'morchiligini bezab turgan koshinlarning umrboqiyiligi dunyo ahlini lol qoldirmoqda. Ha, bunga erishish uchun ota-bobolarimiz yuqori sifatli g'oyat chidamli hamda davr sinovlaridan o'tgan materiallardan keng foydalanib kelganlar. O'tmishda tuproqdan, qorachiroq, shamdon, sarxona, jomashov, xum hamda ovqat pishiriladigan sopol idishlar tayyorlangan, lekin keyingi vaqtga kelib bularga ehtiyoj bo'lmagani uchun ular yo'qolib bormoqda. Hozir tovoq, guldon, lagan, piyola, tandir va boshqalar ko'p ishlab chiqarilmoqda. Kulolchilikda asosiy xom ashyo tuproqdir. Tuproqlarning sof tuproq, qora tuproq, ko'kimtir, qizil loykor turlari bo'ladi.

Kulolchilikda ishlatiladigan loy o'zining xususiyati va ishlatiladigan buyumiga qarab bir necha gruppalariga bo'linadi. Loyi guldon — sershirali loy, bu loydan juda nozik guldonlar yasaladi.

CHarx asosiy qurol bo'lib, u katta va kichik yog'och g'ildirakdan iborat bo'ladi. YOg'och o'q bilan birlashtiriladi Kulol charxining pastdagi katta g'ildiragini oyog' bilan aylantirib turadi.

Yuqoridagi g'ildirakka loy quyib undan idish tayyorlaydi. Tayyorlangan idishlar yaxshilab quritiladi. CHunki yaxshilab quritilgan keyin pechda yorilib ketishi mumkin. U Quritilgan idishlarni xumda qizdiriladi. Sirlanadigan idishlar sirlanadi yana xumdonda qizdiriladi.

Qadimdan kulollar ma'lum idish yoki buyum bo'yicha ixtisoslashgan bo'ladi. Masalan, kosagar, tandirchi, ko'zagar va boshqalar deb yuritiladi.

Amaliy san'at, insonni o'rab turgan va uning kundalik hayotiga kiritish uchun tanlagan hamma narsa uning madaniy xususiyatlarini ifodalaydi, uning estetik fazilatlarini shakllantiradi va ular tomonidan shakllanadi. Binobarin, amaliy san'atning madaniy jixati faqat ixcham va ko'p qirrali tarzda davrning madaniy va estetik o'ziga xosligini namoyish etadi. Amaliy san'atning barcha xilma-xil turlaridan funktsional, maishiy va dekorativ maqsadlar uchun kulolchilik tadqiqotning eng boy sohasini ifodalaydi. Birinchidan, materialning o'zi, deyarli vaqt ta'siriga ega bo'lmagan holda, bizga uzoq o'tmishdagi odamlarning hayoti haqida ma'lumot olib keladi va shuning uchun kulolchilikni o'rganish an'analari deyarli barcha etnografiya, madaniyatshunoslik va san'at maktablarida rivojlangan. Kulolchilik bizga eng kam tarixiy bo'shliqlar bilan ko'pchilik

xalqlar madaniyati evolyutsiyasini o'rganish imkonini beradi. Ikkinchidan, keramikaning utilitar tabiati unga "yuqori" ga mos kelmaydigan madaniy meroslarni o'zida saqlab ilgari yurishga imkon beradi. Aytishimiz mumkinki, kulolchilik amaliy san'at turi sifatida etnik madaniyatning hayotiga yoldir. Kulolchilik - pishirilgan loydan tayyorlangan mahsulotlar ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lgan maxsus san'at turi.

Bugungi hayotimizda kulolchilikni rivojlantirish buyicha Prezidentimiz SH.M. Mirziyoev tomonidan qarorlar chiqarilib ishlab chiqarishga tadbir etilmoqda. "Kulolchilikni jadal rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash chora tadbirlari" to'g'risidagi 23.03.2021-yildagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5033-son qarorida an'anaviy va zamonaviy kulolchilikni yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari, O'zbekiston Respublikasida kulolchilik mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish va sanoat darajasiga olib chiqish kabi masalarga kata itibor qaratilgan. Bu allatta yosh ijodkorlarning kasbiy malakalarini oshirishda va yangi O'zbekistonni qurishda kata imkoniyatlar ochib beradi. Milliy madaniyatimizni yanada ko'tarishda ijodiy ishlar olib borishga motivatsiya bo'lishga ishonamiz.

Qoraqalpoq davlat universiteti San'atshunoslik kafedrasida "badiiy kulolchilik" yo'nalishi talabalari ichida faol talabalardan Salamat Allambergenov mening rahbarligimda Qoraqalpoq milliy kulolchiligining o'ziga xos bezatish turini amaldga oshirmoqda. U o'zining ijodiy ishlari bilan xalqaro festivallarga qatnashib milliy kulolchiligimizni rivojlantirishga o'z xissasini qo'shib kelmoqda.

Qoraqalpoq milliy kulolchiligini bezash uslubi boshqa region kulolchilik maktablaridan o'zgacha, chunki uning rangi, bezash stili va naqsh motivlari mentalitetka mansub echim topgan. Qoraqalpoq naqsh stilizatsiyasi azal-azaldan o'z tarixiga ega va hozir shu naqsh turlari amaliy san'at buyimlarida qo'llanib kelinmoqda. Yoshlarimiz kulolchilik renessansining poydevorini qurishda faol qatnashmoqda.

REFERENCES

1. Sh.M. Mirziyoev. "Kulolchilikni jadal rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash chora tadbirlari" to'g'risidagi 23.03. 2021 yildagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5033-son qarori.
2. Orinbaevich A. J., Muratbaevich I. A., Alimovich T. M. THE MEANING OF THE COLOR COMPOSITION IN THE VISUAL ARTS //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2022. – T. 3. – C. 67-69.
3. Zakir I. A. M. A. THE IMPORTANCE OF OUR NATIONAL VALUES IN THE EDUCATION OF YOUTH //Journal of Integrated Education and Research. – 2023. – T. 2. – №. 6. – C. 61-63.
4. Muratbaevich I. A., Zakir A. YOSHLAR TARBIYASIDA MILLIY QADRIYATLARIMIZNING AHAMIYATI //Journal of Integrated Education and Research. – 2023. – T. 2. – №. 6. – C. 58-60.
5. Абатов Ж. О. ТАРИХНИ БИЛИШ ОРКАЛИ ТАСВИРИЙ САНЪАТ НАМУНАЛАРИНИ ТУШУНИШГА ЎРГАТИШ УСУЛЛАРИ. – 2023.
6. Абатов Ж. О. ИНТЕГРАЦИОН ЁНДАШУВ АСОСИДА ТАСВИРИЙ САНЪАТ ДАРСЛАРИНИ ЎҚИТИШ. – 2023.

7. Orinbaevich A. J. An Integrative Approach to Teaching Students to Understand Fine Art Samples //Journal of Pedagogical Inventions and Practices. – 2023. – Т. 24. – С. 49-53.
8. Alliyarov M. THE ARCHITECTURE OF THE GOTHIC PERIOD IS ALSO HISTORICAL //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 182-184.
9. Alliyarov M. Importance of Excavation Work in the Organization and Enrichment of Museums //Procedia of Philosophical and Pedagogical Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 35-40.
10. Alliyarov M. Architecture and The Art of Designing //American Journal of Science on Integration and Human Development (2993-2750). – 2023. – Т. 1. – №. 9. – С. 161-165.
11. Aziza T. TARIXIY ASARLANING JAMIYAT TARAQQIYOTIDA TUTGAN O'RNINI: "YULDUZLI TUNLAR" ASARINING BOSH G'OYASI //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 42-46.
12. Aziza T., Zakir A. The Role of Animated Films Based on the Works of Alisher Navoi in Shaping Children's Worldview //Zien Journal of Social Sciences and Humanities. – 2022. – Т. 6. – С. 100-103.
13. Tleumuratova A. J. QORAQALPOG'ISTONDA TEATR SAN'ATINING SHAKLLANISHI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR. – 2024.
14. Tleumuratova A. J. FORMATION AND SPECIFIC FEATURES OF THEATER ART IN KARAKALPAKSTAN //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 408-411.
15. Tleumuratova A. JAHON ANIMATSIYA SAN'ATIDA TARIXIY MAVZU, OBRAZLAR TALQINI VA O'ZBEK ANIMATSIYA SAN'ATIDA TUTGAN O'RNINI //ВЕСТИНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА. – 2023. – Т. 61. – №. 3. – С. 221-223.
16. Tleumuratova A. HISTORICAL THEME IN WORLD ANIMATION ART, INTERPRETATION OF IMAGES AND ITS ROLE IN UZBEK ANIMATION ART //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 1105-1111.
17. Хожамуратов К. Б. МАҲОБАТЛИ РАҲТАСВИР АСАРЛАРИНИНГ МАЎНАВИЙ АҲАМИЯТИ //Ученый XXI века. – 2022. – №. 2 (83). – С. 31-33.
18. Bazarbaevich K. K. THE SPIRITUALITY OF MAHOBATLI PAINTING WORKS IMPORTANCE //Archive of Conferences. – 2021. – С. 224-227.
19. Хожамуратов Қ. В. ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF FINE ARTS IN SCHOOLS //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 333-336.
20. Bazarbaevich X. K. TASVIRIY SAN 'AT DARSLARIDA TALABALARNI MUSTAQIL TA'LIM OLISH FAOLIYATIGA YO 'NALTIRISH METODLARI //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 2. – С. 526-529.
21. Хожамуратов Қ. В. ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF FINE ARTS IN SCHOOLS //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 333-336.
22. Tajimuratova S. CONCEPT OF FURTHER DEVELOPMENT OF NATIONAL CULTURE IN UZBEKISTAN //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 251-254.

23. Tajimuratova S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 841-849.
24. Saginbaevna T. S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2022. – Т. 9. – С. 386-392.
25. Sag'inbaevna T. S. Cultural Life in Uzbekistan during the Years of Independence //Spanish Journal of Innovation and Integrity. – 2023. – Т. 18. – С. 39-41.
26. Tajimuratova S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 841-849.
27. Saginbaevna T. S. Management and study of culture and art. – 2022.
28. Тажимуратова Ш. С. САНЪАТШУНОСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ ТАЛАБАЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ИШЛАШ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. – 2023.
29. Tajimuraova S. S. INFORMATION AND COMMUNICATIONS IN MANAGEMENT //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 509-511.